

Nederlandse Voedsel- en
Warenautoriteit
*Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie*

Quickscan Antibioticagebruik Vleeskuikens

Versie 3

Datum 11 juni 2012
Status DEFINITIEF

Colofon

Quickscan Antibioticagebruik Vleeskuikens

Versienummer 3

T 088 223 33 33

F 088 223 33 34

Catharijnesingel 59 | Utrecht

Postbus 43006 | 3540 AA Utrecht

Inhoud

Samenvatting

1. Inleiding

2. Normenkader met betrekking tot antibioticagebruik
 - 2.1 Wettelijk kader
 - 2.2 Dierenartsen
 - 2.3 Vleeskuikenhouders

3. Onderzoeksmethode
 - 3.1 Selectie vleeskuikenhouderijen
 - 3.2 Uitvoering

4. Resultaten
 - 4.1 Steekproef
 - 4.2 Antibioticoepassingen
 - 4.2.1 Antibioticoepassingen bij opzet
 - 4.2.2 Antibioticoepassingen rondom vaccinatie
 - 4.2.3 Antibioticoepassingen kort na uitladen
 - 4.2.4 Derde keus antibiotica
 - 4.3 Bedrijfsgezondheidsplan/ bedrijfsbehandelplan

5. Conclusie/ discussie

Samenvatting

In de periode eind mei tot begin juni 2012 is in de vleeskuikensector een quickscan antibioticagebruik uitgevoerd om inzichtelijk te maken of er veranderingen zijn opgetreden ten opzichte van Poortwachter 2011 waarbij onderzoek is gedaan naar de wijze waarop de dierenarts zijn rol als poortwachter in de vleeskuikenhouderij vervult bij het zorgvuldig en restrictief voorschrijven van antibiotica.

De aandacht bij deze quickscan was met name gericht op antibioticatoepassingen rondom opzet, uitladen en vaccinatie, de zogeheten kritische momenten.

In totaal zijn 33 vleeskuikenbedrijven bezocht.

Per vleeskuikenhouderij vond onderzoek plaats over de laatste drie aan het slachthuis afgeleverde koppels kuikens.

Per koppel vleeskuikens werd vastgesteld of en op welk moment er een behandeling met antibiotica plaatsvond rondom kritische momenten.

Daarnaast werd er gekeken of er een bedrijfsgezondheidsplan en bedrijfsbehandelplan op het bedrijf aanwezig waren.

Bij 33 gecontroleerde bedrijven zijn 99 koppels beoordeeld. Deze koppels werden opgezet en afgeleverd in de periode november 2011 tot en met mei 2012.

In totaal werd 56 maal rond een kritisch moment een antibioticum toegepast.

- 33% van de koppels zijn behandeld bij opzet.
- 5% van de koppels zijn behandeld kort na een vaccinatie.
- 22% van in totaal 81 koppels waarbij is uitgeladen, zijn behandeld kort na uitladen.
- Bij 27% van de antibioticatoepassingen rondom kritische momenten is vooraf geen onderzoek door de dierenarts ingesteld.

Iedere bezochte vleeskuikenhouder is in het bezit van een bedrijfsgezondheidsplan. Vier vleeskuikenhouders hadden nog geen bedrijfsbehandelplan.

Ten opzichte van Poortwachter 2011, welke was gebaseerd op gegevens over 2010, lijkt er een daling te zijn opgetreden met betrekking tot het toepassen van antibiotica rondom kritische momenten.

Dierenartsen zijn nog niet altijd even zorgvuldig met het voorschrijven van antibiotica als het gaat om onderzoek voorafgaand aan de inzet van deze middelen. Echter ook hier lijkt in de tijdspanne van het onderzoek sprake te zijn van enige verbetering.

1. Inleiding

Antibioticumgebruik in de veehouderij kan een vergroot risico op resistentievorming bij bacteriën geven. In het gebruik dient men daarom zorgvuldig en terughoudend te zijn, zowel ter bescherming van de volksgezondheid als ter bescherming van de diergezondheid.

In 2011 is een project gestart in de vleeskuikenhouderij (Poortwachter 2011) met als doel onderzoek te doen naar de wijze waarop de dierenarts zijn rol als poortwachter in de vleeskuikenhouderij vervult bij het zorgvuldig en restrictief voorschrijven van antibiotica. Uit dit project kwam ondermeer naar voren dat antibiotica vaak toegepast worden rondom de zogeheten kritische momenten tijdens een ronde vleeskuikens:

- tijdens opzet van een koppel;
- tijdens of vlak na een vaccinatie;
- kort na uitladen van een deel van de koppel.

Het onderzoek Poortwachter 2011 was gebaseerd op gegevens over 2010. Om de huidige stand van zaken ten aanzien van de wijze waarop de dierenarts zijn rol als poortwachter in de vleeskuikenhouderij vervult bij het zorgvuldig en restrictief voorschrijven van antibiotica in beeld te brengen is recent opnieuw een quickscan uitgevoerd. Deze quickscan is beperkter van omvang en opzet en louter bedoeld om een indicatief beeld te krijgen van de huidige stand van zaken en niet om er statistisch onderbouwde conclusies uit te trekken.

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode mei/ juni 2012 bij 33 vleeskuikenbedrijven. De aandacht was hierbij met name gericht op antibioticatoepassingen rondom de kritische momenten. Daarnaast is er gekeken naar de inzet van derde keus middelen op deze momenten en de aanwezigheid van een bedrijfsgezondheids- en bedrijfsbehandelplan. Derde keus middelen zijn antibiotica die in ziekenhuizen veelal als laatste middel tegen multiresistente bacteriën worden ingezet, zoals bepaalde fluoroquinolonen en 3e-, en 4e-generatie cefalosporinen. Deze antibiotica dienen dan ook met grote terughoudendheid door de dierenarts te worden gebruikt, bij voorkeur na isolatie van een verwekker die niet gevoelig is voor een eerste of tweede keus middel. Ingevolge de Verordening registratie en verantwoording antibioticagebruik pluimveesector (PPE) 2011 zijn vleeskuikenhouders verplicht een bedrijfsgezondheidsplan en bedrijfsbehandelplan op te laten stellen door hun dierenarts. Hierin staat ondermeer op welke wijze antibiotica op het bedrijf worden ingezet en welke andere managementmaatregelen het bedrijf neemt om het gebruik ervan te beperken.

Het korte tijdsbestek, beperking van de scope van het onderzoek tot de kritische momenten en het relatief kleine aantal vleeskuikenbedrijven betrokken in het onderzoek maakt dat deze quickscan slechts een indicatie geeft van de huidige stand van zaken met betrekking tot het antibioticumgebruik in de vleeskuikensector. In tegenstelling tot Poortwachter 2011 zijn er tijdens deze quickscan geen aanvullende onderzoeken geweest bij de praktiserende dierenartsen die de antibiotica voorschreven/afleverden. Een directe vergelijking met de resultaten uit het project Poortwachter 2011 is hierdoor beperkt mogelijk.

2. Normenkader met betrekking tot antibioticagebruik

2.1 Wettelijk kader

Het diergeneesmiddelenbeleid is in belangrijke mate gebaseerd op normen en kaders die grotendeels in Europees verband worden vastgesteld.

De overheid reguleert de wijze waarop diergeneesmiddelen in de veehouderij worden gebruikt via wet- en regelgeving, met name de Diergeneesmiddelenwet en de Wet uitoefening diergeneeskunde.

De Productschappen voor Vee, Vlees en Eieren hebben de bevoegdheid zogenaamde productschapverordeningen vast te stellen.

2.2 Dierenartsen

In de Nota Diergeneesmiddelen, die in november 2009 door de toenmalig minister van LNV is aangeboden aan de Tweede Kamer, staat dat van een dierenarts mag worden verwacht dat deze alleen diergeneesmiddelen voorschrijft voor dieren die onder zijn hoede staan, nadat op adequate veterinaire gronden een diagnose is gesteld (Good Veterinary Practice). Dit vereist vergaande kennis over het dier, de dierhouderij, het bedrijf en de lokale situatie. Daarbij moeten dierenartsen handelen in overeenstemming met de bij de registratie van diergeneesmiddelen gegeven voorschriften.

De norm voor het zorgvuldig voorschrijven van antibiotica volgt uit jurisprudentie van het Veterinair Tuchtcollege (VTC) en het Veterinair Beroepscollege (VBC).

2.3 Vleeskuikenhouders

Volgens de normen in de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren is de vleeskuikenhouder verantwoordelijk voor de gezondheid en het welzijn van de vleeskuikens. Met betrekking tot het toepassen van voorgeschreven diergeneesmiddelen moet de vleeskuikenhouder zich houden aan de gebruiksvoorschriften van een diergeneesmiddel en het voeren van een volledige en juiste administratie. Daarnaast is de vleeskuikenhouder gehouden aan de productschapsverordening Verordening registratie en verantwoording antibioticumgebruik pluimveesector (PPE) 2011.

Indien een pluimveehouder geen bedrijfsgezondheidsplan en bedrijfsbehandelplan heeft, is dat een afwijking van de verordening.

3. Onderzoeksmethode

3.1 Selectie vleeskuikenhouderijen

Er is een steekproef van ongeveer 5% van het totaal aantal vleeskuikenbedrijven genomen. Daarbij zijn er vooraf geen criteria gesteld ten aanzien van de grootte van de bedrijven. Vleeskuikenbedrijven die in het kader van Poortwachter 2011 zijn bezocht zijn uitgesloten van selectie.

3.2 Uitvoering

Bij in totaal 33 vleeskuikenhouders is in de periode eind mei/ begin juni een administratief onderzoek verricht. Het onderzoek was gericht op een aantal gegevens met betrekking tot de zogeheten kritische momenten rondom opzet, het uitladen van een deel van het koppel en vaccinatie.

Per vleeskuikenhouderij vond onderzoek plaats over de laatste drie aan het slachthuis afgeleverde koppels kuikens. Deze koppels werden opgezet en afgeleverd in de periode november 2011 tot en met mei 2012.

Per koppel vleeskuikens werd vastgesteld of, en op welk moment er een behandeling met antibiotica plaatsvond rondom kritische momenten. Het gaat hier om antibioticatoepassingen aangewend op de dag zelf, of op de dag volgend op opzet, vaccinatie of uitladen van een deel van het koppel.

De gegevens werden verzameld aan de hand van de volgende documenten uit de administratie van de vleeskuikenhouder:

- diergeneesmiddelenlogboek (meestal de hokkaart);
- VKI-formulieren afgeleverde koppels;
- afleverbewijzen diergeneesmiddelen van de dierenarts;
- facturen diergeneesmiddelen van de dierenarts;
- bezoekverslagen of evaluatieverslagen behandelingen opgemaakt door de dierenarts;
- vaccinatieschema's.

Tevens werd geïnventariseerd *welke* antibiotica werden toegepast rondom deze kritische momenten en of er derde keuze middelen werden gebruikt.

Om een beeld te krijgen van de rol van de dierenarts bij het voorschrijven van de toegepaste antibiotica is tevens onderzocht of er voorafgaande aan de toepassing enigerlei onderzoek is gedaan bij het koppel. Dit onderzoek kon variëren van het zien van een koppel, mestonderzoek, sectie tot aan het uitvoeren van een gevoeligheidstest of combinaties van deze mogelijkheden. Aan de hand van de analyse van de verzamelde gegevens is het echter niet altijd goed mogelijk een scherp onderscheid te maken tussen preventieve, curatieve dan wel profylactische behandeling.

Naast het onderzoek naar het antibioticumgebruik op het bedrijf werd er tevens gekeken naar de aanwezigheid van een bedrijfsgezondheidsplan en een bedrijfsbehandelplan.

4. Resultaten

4.1 Steekproef

In de periode mei/begin juni 2012 zijn er in totaal 33 vleeskuikenbedrijven bezocht.

4.2 Antibioticatoepassingen

Vleeskuikens worden in grote groepen gehouden waarbij onderscheid tussen individuele dieren niet of nauwelijks mogelijk is. Gevolg hiervan is dat vleeskuikens per koppel worden behandeld met diergeneesmiddelen.

In totaal zijn 99 koppels bij de 33 bedrijven beoordeeld op antibioticatoepassingen rondom kritische momenten. Deze koppels waren opgezet en afgeleverd aan het slachthuis in de periode november 2011- mei 2012. Bij de onderzochte vleeskuikenbedrijven praktiseerden circa 25 dierenartsen aangesloten bij 19 verschillende dierenartspraktijken. In totaal werd 56 maal rond een kritisch moment een antibioticum toegepast.

4.2.1 Antibioticatoepassingen bij opzet

33 koppels (33%) zijn behandeld bij opzet.

18 keer betrof het antibiotica met lincomycine en spectinomycine als werkzame stof. 10 keer enrofloxacin. Dit is een derde keus middel.

Bij 5 bedrijven (15%) zijn alle drie de beoordeelde koppels met antibiotica behandeld bij opzet. Bij deze 5 bedrijven betrof het 15 antibioticabehandelingen, waarvan er één werd ingezet zonder voorafgaand onderzoek door de dierenarts. In de 5 bedrijven waar opeenvolgende koppels werden behandeld, betrof het telkens diergeneesmiddelen met dezelfde werkzame stof(fen). In 3 bedrijven werden de opgezette kuikens telkens behandeld met lincomycine/spectinomycine. In de overige twee bedrijven ging het om enrofloxacin.

Bij 14 bedrijven (42%) is er geen enkele keer een antibioticum gebruikt bij opzet.

De overige bedrijven pasten antibiotica toe bij 1 of 2 koppels vleeskuikens.

Bij 10 bedrijven schreven dierenartsen voor 1 van de 3 koppels een antibiotica voor bij opzet van een koppel. Zij deden dat ten behoeve van koppels die opgezet werden in de periode november 2011 tot en met januari 2012. Aan 8 van de 10 toepassingen ging overigens geen onderzoek vooraf door de dierenarts. De koppels die in deze 10 bedrijven na januari 2012 werden opgezet, kregen bij opzet geen antibiotica toegediend.

In totaal is er bij 11 van de 33 antibioticatoepassingen bij opzet (33%) vooraf geen onderzoek door de dierenarts gedaan.

4.2.2 Antibioticumtoepassingen rondom vaccinatie

5 koppels (5%) zijn behandeld kort na een vaccinatie.

Deze behandelingen werden toegepast op koppels kuikens bij 5 verschillende bedrijven.

Bij 1 koppel is er vooraf geen onderzoek door de dierenarts verricht.

4.2.3 Antibioticumtoepassingen kort na uitladen

Bij 29 van de 33 bedrijven werd er tussentijds uitgeladen. Bij 3 bedrijven werd bij 1 van de 3 beoordeelde koppels uitgeladen, bij de overige 26 bedrijven werd bij alle 3 de koppels uitgeladen.

In totaal is er bij 81 koppels tussentijds uitgeladen ten behoeve van de slacht.

18 van de 81 koppels (22%) zijn behandeld kort na uitladen. Drie van deze 18 koppels werden behandeld zonder dat de dierenarts van te voren een onderzoek verrichtte.

Bij 2 van de 26 bedrijven (8%) waarbij bij alle 3 de koppels werd uitgeladen zijn al deze koppels met antibiotica behandeld kort na uitladen. In alle gevallen betrof het diergeneesmiddelen met de werkzame stof amoxicilline.

Van de 29 bedrijven in totaal die 1 of 3 keer uitlaadden, zijn er 17 bedrijven die geen antibioticum op dat moment hebben toegepast.

In onderstaande tabel zijn de bevindingen uit 2010 en 2011/2012 voor wat betreft antibioticatoepassingen rondom opzet, vaccinatie en/of uitladen op bedrijfsniveau samengevat.

Tabel 1 Antibioticatoepassingen rond kritische momenten

	Aantal bedrijven	
	2010	2011/2012
Antibiotica bij opzet	46/68 (68%)	19/33 (58%)
Antibiotica na vaccinatie	28/68 (41%)	5/33 (15%)
Antibiotica na uitladen	30/68 (44%)	12/29 (41%)

Opmerkingen

* Ten minste 1 koppel op het betreffende bedrijf behandeld op een kritisch moment

* Per bedrijf kan er sprake zijn van een antibioticumtoepassing op meer dan één kritisch moment.

4.2.4 Derde keus antibiotica

11 van de in totaal 56 antibioticatoepassingen op kritische momenten betroffen een toepassing met een derde keus middel, met als werkzame stof enrofloxacin. Deze derde keus middelen werden op in totaal 5 bedrijven toegepast en voorgeschreven door dierenartsen van 5 verschillende praktijken.

In de paragraaf over antibioticatoepassingen bij opzet werd aangegeven dat bij 11 van deze toepassingen geen onderzoek van tevoren was ingesteld door een dierenarts. 4 van deze 11 toepassingen betroffen een derde keus middel. Bij 3 antibioticatoepassingen met een derde keus middel bij opzet besloeg het onderzoek enkel het zien van de koppel door de dierenarts zonder aanvullend onderzoek in de vorm van bijvoorbeeld mestonderzoek, sectie of een gevoeligheidsbepaling. Drie enrofloxacinetoepassingen met een uitgebreider onderzoek in de vorm van sectie en een gevoeligheidsbepaling vonden plaats bij 1 bedrijf, telkens tijdens de opzet van de koppel.

Daarnaast werd er nog een derde keus middel toegepast rondom uitladen. Ook hier was er enkel onderzoek in de vorm van "het zien van" de koppel door de dierenarts.

4.3 Bedrijfsgezondheidsplan/ bedrijfsbehandelplan

Iedere bezochte vleeskuikenhoudster is in het bezit van een bedrijfsgezondheidsplan. Vier vleeskuikenhouders hadden nog geen bedrijfsbehandelplan.

5. Conclusie/ discussie

Naar aanleiding van de resultaten uit Poortwachter 2011 is er in 2012 een quickscan uitgevoerd om een indicatief beeld te krijgen van de huidige stand van zaken omtrent antibioticagebruik in de vleeskuikenhouderij. Hierbij werd ondermeer gekeken naar het voorschrijfgedrag van de dierenarts en dan specifiek op toepassingen rond de kritische momenten; opzet, vaccinatie en uitladen. Daar in Poortwachter 2011 alle antibioticatoepassingen bij koppels zijn meegenomen in het onderzoek en bij deze quickscan alleen de kritische momenten is een directe vergelijking niet volledig te maken.

Op bedrijfsniveau zou kunnen worden geconcludeerd dat er voor wat betreft antibioticatoepassingen op kritische momenten een lichte daling ten opzichte van 2010 zichtbaar is. Dit geldt met name voor toepassingen bij opzet van een koppel en kort na het vaccineren. Echter de quickscan is een momentopname over een kortere periode, met een beperkter aantal onderzochte koppels. In het project Poortwachter is er gekeken naar alle rondes/ koppels in 2010. De percentages in de tabel zijn gebaseerd op ten minste 1 koppelbehandeling op een kritisch moment op een bedrijf gedurende de onderzoeksperiode. De tabel kan daarom een enigszins vertekend beeld geven als het gaat om een vergelijking tussen de resultaten uit Poortwachter 2011 en de quickscan in 2012.

Daarentegen lijkt wel uit de huidige quickscan tevoorschijn te komen dat er een neergaande trend is ingezet voor wat betreft antibioticumgebruik rondom kritische momenten. De inzet van antibiotica op deze momenten lijkt in verreweg de meeste gevallen niet standaard te worden toegepast bij ieder koppel op het bedrijf. In 2010 gaven dierenartsen aan nog bij 49% van de onderzochte bedrijven standaardbehandelingen toe te passen. In deze quickscan lijkt nog bij 21% van de bedrijven standaard behandeld te worden met antibiotica rondom de kritische momenten.

Derde keus middelen worden nog met enige regelmaat ingezet zonder dat er een gevoeligheidsbepaling aan voorafgegaan is. Slechts bij 1 bedrijf werd er steeds een gevoeligheidsbepaling ingezet.

Bij 15 van de 56 antibioticatoepassingen (27%) is, met name bij opzet, vooraf geen onderzoek door de dierenarts ingesteld.

De norm voor het zorgvuldig voorschrijven van antibiotica ligt niet zozeer vast in een wettelijke norm, maar volgt uit jurisprudentie van het Veterinair Tuchtcollege (VTC) en het Veterinair Beroepscollege (VBC). Het VTC en VBC benoemden de zorgvuldigheidseisen die gelden voor praktiserende dierenartsen (zie onder meer de uitspraken VTC 94/004, VTC 2009/66, VTC 2001/006 en VBC 04/16).

De praktiserende dierenarts dient hierbij ondermeer:

- schade aan de diergezondheid of voedselveiligheid te voorkomen;
- diergeneesmiddelen zorgvuldig toe te passen;
- verantwoorde diergeneeskundige behandeling die onderzoek, diagnose, nazorg en evaluatie omvat;
- in geen geval onnodig diergeneesmiddelen voor te schrijven;
- onderbouwd en gedocumenteerd diergeneesmiddelen voor te schrijven en toe te passen.

Opmerkelijk is wel dat het merendeel van de antibioticatoepassingen zonder onderzoek vooraf werd ingezet bij koppels vleeskuikens die in het *begin* van de onderzoeksperiode werden opgezet.

In 2010 gaven 29 vleeskuikenhouders van de 68 aan zowel een bedrijfsgezondheidsplan als een bedrijfsbehandelplan te hebben. In 2012 heeft iedere bezochte vleeskuikenhouder een gezondheidsplan, echter 4 nog geen bedrijfsbehandelplan. Dit lijkt een substantiële verbetering ten opzichte van 2010. Echter, indien een pluimveehouder geen bedrijfsgezondheidsplan en bedrijfsbehandelplan heeft, is dat een afwijking van de productschapsverordening. De NVWA heeft geen handhavende bevoegdheden in deze. Constateringen van afwijkingen met betrekking tot voorgenoemde plannen hebben in het kader van deze quickscan enkel een signalerende functie.